

Debnár, Peter; Garaj, Bernard; Beljak Pažinová, Noémi

Príbeh medenej drumble z hradu Revište (Stredné Slovensko)

Archaeologia historica. 2024, vol. 49, iss. 2, pp. 509-523

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2024-2-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80916>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 07. 01. 2025

Version: 20241218

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PRÍBEH MEDENEJ DRUMBLE Z HRADU REVIŠTE (STREDNÉ SLOVENSKO)

PETER DEBNÁR – BERNARD GARAJ – NOÉMI BELJAK PAŽINOVÁ

Abstrakt: Zámerom predloženého príspevku je predstaviť jedinečný nález medenej drumble z hradu Revište. Objavená bola v rámci archeologického výskumu v roku 2021 v priestore bránovej budovy pri vstupe do prvého predhradia. Z hľadiska nálezovej situácie patrí predmet do včasného novoveku. Tento hudobný nástroj býval však súčasťou zábavy či krátenia si dlhých chvíľ hradného aj rurálneho obyvateľstva už od záveru stredoveku. Po základnej analýze exempláru z hradu Revište sa príspevok zameria na jeho zasadenie do širšieho kontextu v závislosti od doby a spôsobu užívania predmetu. Pozrieme sa zároveň na sociálny i kultúrny kontext nálezu a vyhodnotíme artefakt aj z etnoorganologického hľadiska.

Kľúčové slová: Slovensko – hrad Revište – včasný novovek – drumbl'a – zliatina medi – archeológia hudby – etnoorganológia.

The story of a copper jaw harp from Revište Castle (Central Slovakia)

Abstract: This paper seeks to present a unique find of a copper jaw harp from Revište Castle. It was discovered during archaeological research in 2021 in the area of the gate building at the entrance to the first bailey. Based on the find context, the item was dated to the early modern age. However, this musical instrument used to be part of the entertainment and leisure of castle and rural populations from the end of the Middle Ages onwards. After the basic analysis of the specimen from Revište Castle, the article focuses on its setting in a broader context regarding the time and the manner of use of the jaw harp. The social and cultural context of the find is examined as well, and the artefact is assessed from the perspective of ethno-organology.

Key words: Slovakia – Revište Castle – early modern age – jaw harp – copper alloy – archaeology of music – ethno-organology.

Hudobné nástroje sprevádzajú ľudstvo už od najstarších čias. Napriek tomu v archeologickej spisbe územia Slovenska sa ich komplexnému vyhodnoteniu venuje len menšia pozornosť (Staššiková-Štukovská 1980; 1981; 1994; Bialeková 1984). Drumble nepatria k frekventovaným nálezom na archeologických lokalitách, raz za čas sa však v literatúre objaví zmienka o ich výskyte na tom-ktorom nálezisku, na čo poukážeme v diskusii. Nálezom drumbl'i na Slovensku sa podrobnejšie venovala B. Brodňanová (2009), ktorá vychádzajúc zo svojej diplomovej práce zhrnula základné poznatky o tomto hudobnom nástroji. Vo vypracovanom katalógu uvádza desať exemplárov z ôsmich lokalít, pričom informuje o ich výskyte od záveru vrcholného stredoveku (najskôr od 15. storočia), hlavne v sociálne vyššom prostredí (stredoveké hrady a hrádky). Uvádza zároveň, že na základe zistených skutočností, resp. dostupných informácií sú exempláre vyskytujúce sa na Slovensku pravdepodobne všetky železné (Brodňanová 2009, 174).

Nadväzujúc na túto informáciu v rámci predloženého príspevku predstavíme jedinečný nález zdobenej medenej drumble. Tento artefakt bol objavený v sezóne 2021 v priestore bránovej budovy na rozhraní severného a južného predhradia hradu Revište na strednom Slovensku. Samotný nález predstavuje tradičný hudobný nástroj (nielen) hradného obyvateľstva, ktoré drumbl'u s obľubou používalo na krátenie času a preferovalo aj jej dobrú prenosnosť. Použitý materiál – medená zliatina, z ktorého bol exemplár vyhotovený, rozširuje naše poznatky o materiálnej kultúre šľachtických sídel včasného novoveku. Pokúsime sa zároveň aj o interpretáciu tohto hudobného nástroja z etnoorganologického hľadiska.

Hrad Revište

Zrúcanina hradu Revište (obr. 1) sa nachádza vo východných výbežkoch pohoria Vtáčnik na pravom brehu rieky Hron severne od mesta Žarnovica nad obcou Revištské Podzámčie. Samotný

Obr. 1. Hrad Revište. Letecký pohľad na hrad od juhozápadu. Foto E. Mihálik, 2021.

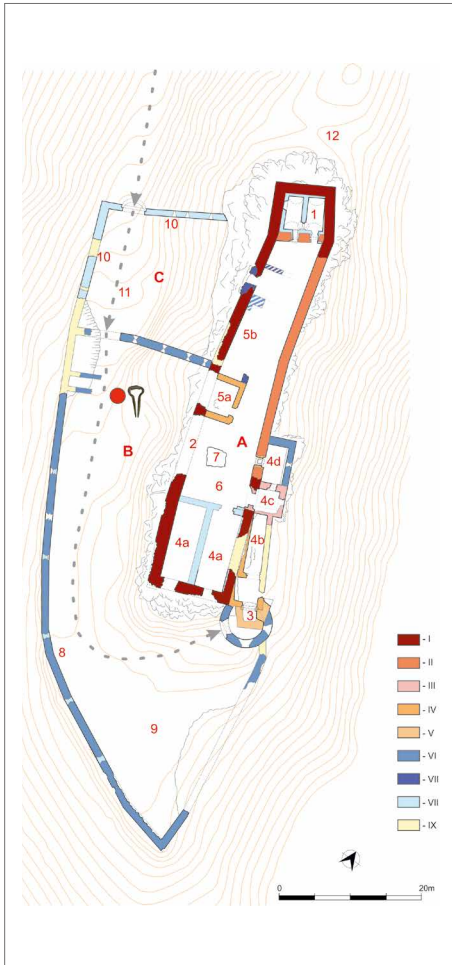
Abb. 1. Burg Scharnowitz. Luftansicht der Burg aus Südwest. Foto E. Mihálik, 2021.

hrad bol vybudovaný na úzkom skalnatom hrebienku s dobrou strategickou polohou a bol súčasťou siete stredovekých a novovekých fortifikácií v údolí stredného Hrona.

Hrad Revište (Bóna a kol. 2021, 68–70) sa skladá z troch hlavných častí: horného hradu a dvoch predhradí (obr. 2). Horný hrad sa nachádza na vrchole skalného brala a pozostáva vo svojej severnej časti z hranolovej veže a zvyškov severného paláca, malého ústredného nádvorja s cisternou, dvojkrídlového južného paláca, valcovej obrannej bašty a z vonkajších pristavieb k južnému palácu. Pod horným hradom sa nachádzajú dve predhradia, a to z južnej strany na hradné jadro napojené južné predhradie a zo západnej strany druhé severné predhradie.

Najstarší písomný doklad o území, kde hrad vznikol, pochádza už z roku 1228. Vznik hradu je možné predpokladať pred rokom 1321. Jeho podrobná stredoveká história je zhrnutá v príspevku kolektívu autorov na čele s M. Bónom (Bóna a kol. 2021, 66–68). Po roku 1479 sa hrad dostal do záložného vlastníctva rodu Dóciovcov. Dóciovci predstavovali v stredoveku významný rod vlastníci v regióne rozsiahle majetky. V ich vlastníctve sa nachádzalo Revište aj v nasledujúcom 16. storočí. Svoj význam ako vojenský obranný bod stráca hrad po Rákociho povstaní, o čom nás informujú písomné správy. Svedčí o tom informácia, že v rokoch 1708 a 1709 bola už cisárska vojenská posádka v počte 40 mužov, ktorej velil poručík Haberle, ubytovaná v opevnenom kaštieli v Žarnovici a nie na hrade. O zániku hradu hovorí aj podrobný opis panstva z roku 1801, z ktorého sa dozvedáme, že hrad je už viac ako sto rokov neobývaný a stal sa ruinou (Bóna–Barta–Ragač–Pivko 2014).

O výskum, resp. dokumentáciu hradu prejavili záujem renomovaní bádatelia od konca 19. storočia (J. Könyöki; K. Schröder) ako aj v prvých desaťročiach (D. Menclová) minulého storočia (Váliné Pogány 2000, 269–270; Schröder 1888, 16–23; Menclová 1973, 412). Prvý architektonicko-historický prieskum zrúcaniny uskutočnil moravský pamiatkar Z. Gardavský (1972). Záujem o moderný

Obr. 2. Hrad Revište. Pódorys so stavebným vývojom podľa M. Bóna a kol. 2001, upravený. I – začiatok 14. storočia; II – 20.–30. roky 14. storočia; III – okolo prelomu 14./15. storočia; IV a V – prvá tretina 16. storočia; VI – druhá tretina 16. storočia; VII – tretia tretina 16. storočia; VIII – 17. storočie; IX – po roku 2013. Objektová skladba: A – hradné jadro; B – prvé predhradie; C – druhé predhradie; 1 – hlavná veža; 2 – hradbový múr; 3 – delová bašta; 4a, 4b, 4c, 4d – južný palác; 5a, 5b – severný palác; 6 – nádvorie; 7 – cisterna; 8 – hradbový múr; 9 – nádvorie; 10 – hradbový múr; 11 – nádvorie; 12 – priekopa. Červeným plným kruhom vyznačené miesto nálezu drumble zo zliatiny medi.

Abb. 2. Burg Scharnowitz. Grundriss mit baulicher Entwicklung nach M. Bóna a kol. 2001, bearbeitet. I – Anfang 14. Jahrhundert; II – 20er–30er Jahre 14. Jahrhundert; III – um die Wende 14./15. Jahrhundert; IV und V – erstes Drittel 16. Jahrhundert; VI – zweites Drittel 16. Jahrhundert; VII – drittes Drittel 16. Jahrhundert; VIII – 17. Jahrhundert; IX – nach 2013. Objektbestand: A – Kernburg; B – erste Vorburg; C – zweite Vorburg; 1 – Hauptturm; 2 – Ringmauer; 3 – Kanonenbastei; 4a, 4b, 4c/4d – Südpalast; 5a, 5b – Nordpalast; 6 – Hof; 7 – Zisterne; 8 – Ringmauer; 9 – Hof; 10 – Ringmauer; 11 – Hof; 12 – Graben. Roter Punkt – Kennzeichnung der Fundstelle der aus einer Kupferlegierung bestehenden Maultrommel.

terénny výskum lokality a dôkladný architektonicko-historický výskum je evidentný až v novom tisícročí (Plaček–Bóna 2007, 250–253), keď sa začal postupne realizovať zámer obnovy a postupnej konzervácie hradnej zrúcaniny (od roku 2012). Od sezóny 2015 záštitu nad archeologickým výskumom hradu prevzal Archeologický ústav SAV v Nitre a systematický výskum plynule pokračuje dodnes. Za jednotlivé sezóny sa podarilo identifikovať jednotlivé stavebné etapy výstavby hradu a získalo sa početné množstvo nových artefaktov, ktoré tvorili neoddeliteľnú súčasť denných aktivít obyvateľov a predstavujú sondu do života samotného sídla (Bóna a kol. 2021, 81–90). Netradičný objav zdobenej medenej drumble v sezóne 2021 je jedným z takýchto predmetov a inšpiroval nás k pokusu o vysvetlenie a pochopenie sociálneho i kultúrneho kontextu tak daného nálezu, ako aj samotnej rezidencie.

Nálezový kontext objavenia medenej drumble a opis artefaktu

Pri vstupnej bráne do južného predhradia hradu Revište pod kamenným bralom, na ktorom je situovaný horný hrad / hradné jadro, sa nachádza bránová budova. V sezóne 2021 tu bola skúmaná plocha (sonda 4A/2021) s maximálnym rozmerom $12 \times 2,5$ m. Práce sa zameriavali na preskúmanie východného muriva bránovej budovy južného predhradia, ktorej vznik sa kladie na základe stavebno-historického výskumu do obdobia rannej renesancie (Bóna–Barta–Ragač–Pivko 2014, 563–579). Bránová budova v období renesancie prechádzala ďalšími prestavbami a zaniká spoločne s hradom na začiatku 18. storočia.

Hlavným zámerom realizácie archeologického výskumu v týchto miestach hradu bolo overenie priebehu a stavu východného muriva bránovej budovy, ktoré čiastočne vystupovalo nad sutinové zásypy. Murivo tvorili kamene spájané vápennou maltou s hrúbkou 0,8–0,9 m a odkryté boli v celkovej dĺžke 8,8 m. V severnej časti sa murivo napájalo na severnú hradbu južného predhradia, približne 0,6 m od východného ostenia brány. Samotné murivo bolo pri západnom líci založené na upravenom kamennom podlaží. Z východnej strany sa nachádzal priestor medzi murivom

a bralom vyplnený zásypmi. Aby nedochádzalo k ďalšej deštrukcii odkrytého muriva, bolo západné líce východného muriva bránovej budovy odkryté formou rezu (rozmer: $2 \times 0,6$ m). Rez bol umiestnený v južnej časti na svahu pod vystupujúcim bralom (obr. 3). Tu bola zachytená výrazná tmavá kultúrna vrstva obsahujúca množstvo archeologických nálezov datovaných prevažne do 16. a 17. storočia. Práve tu sa nachádzala aj medená drumbla.

Obr. 3. Hrad Revište. Miesto nálezu drumble pri výskume bránovej budovy. Foto P. Debnár.

Abb. 3. Burg Scharnowitz. Fundstelle der Maultrommel am untersuchten Torgebäude. Foto P. Debnár.

Zachytená vrstva sa pravdepodobne vytvorila zosunom materiálu z vyššie položených častí hradu v čase, keď bránová budova plnila svoju funkciu. Zdá sa, že tu boli intencionálne exploatované premiešané vrstvy zosunuté z príľahlého východného svahu/brala. Medzi artefaktmi boli najpočetnejšie zvieracie kosti, keramické črepy z rôznych novovekých nádob (hrnce s uchom, trojnožky, stolný riad, fajansa). V nižšom zastúpení tu bola zaznamenaná aj vrcholnostredoveká keramika (fragmenty hrncovitých nádob zo sivej hlíny, niekoľko úlomkov bielej a červeno maľovanej keramiky). Medzi kovovými predmetmi dominovali početné klince. Vyskytli sa tu však aj fragmenty sklenených okenných terčikov, železný nožík a drobné kovové súčasti odevu. Nálezová skladba zodpovedá sekundárnej depónii odpadových vrstiev sídla.

Opis artefaktu (obr. 4)

Rozmery rámu: dĺžka 4,58 cm; šírka 2,3 cm; maximálna hrúbka rámu 0,51 cm; váha 8 g.

Materiál: zliatina medi (zloženie¹: meranie 1, prvé rameno, horná časť – Fe 0,41; Ni 0,32; Cu 96,20; Zn 0,76; Pb 0,70; Sn 1,21; As 0,41; meranie 2, druhé rameno, spodná časť – Fe 5,45;

¹ Na zistenie chemického zloženia zliatin bola aplikovaná röntgenová fluorescenčná spektroskopia (XRF). Použitý bol ručný spektrometer DELTA CLASSIC+ od firmy Olympus z USA. Celkovo boli realizované viaceré merania na piatich rôznych miestach na povrchu artefaktu. Merania zabezpečil doc. J. Štubňa (Katedra geografie, geoinformatiky a regionálneho rozvoja Prírodovedeckej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre).

Obr. 4. Hrad Revište. Drumbľa. Hore: kresba L. Popovičová; fotografia P. Debnár; dole: miesto snímky detailu cik-cak výzdoby (?) J. Štubňa.

Abb. 4. Burg Scharnowitz. Maultrommel. Oben: Zeichnung L. Popovičová; Foto P. Debnár; unten: Stelle der Detailaufnahme der Zick-zack-Verzierung (?) J. Štubňa.

Ni 0,18; Cu 92,99; Zn 0,66; Pb 0,72; meranie 3, rám – Fe 5,63; Ni 0,17; Cu 93,12; Zn 0,76; Pb 0,33); železo – meranie 4 (rám, spodná časť, v mieste pôvodného nasadenia lamely) – zloženie: Fe 52,08; Mn 0,09; Cu 46,97; Zn 0,68; As 0,19)

Tvar rámu (oblúkový): oválny.

Tvar prierezu rámu: nepravidelný obdĺžnikový.

Tvar prierezu ramienok: romboidný.

Dekor(?): tenké nepravidelné plastické rebro v tvare cik-cak vzoru zo spodnej strany rámu.

Spôsob výroby: liatím.

Základný opis:

Zachovaný kovový rám vyrobený zo zliatiny medi, ktorý má oválny nesúmerný tvar oblúka, na ktorého spodnej strane sa nachádza tenké nepravidelné rebro tvarované do cik-cak vzoru. V prípade rebra nie je možné vylúčiť ani poškodenie plechu, ktoré sa zahlo v tvare cik-cak. Na vrchole oblúka v ráme sú zachované v prehĺbenine stopy po nasadení železnej lamely. Z rámu vystupujú dve postupne sa zužujúce ramená romboidného prierezu. Ramená nesú nevýrazné stopy po finálnom spracovaní liateho rámu pilníkom.

Analýza

Drumbľa je idiofonický, t. j. samoznejúci hudobný nástroj, ktorého konštrukciu tvorí najčastejšie cibuľovitý, podkovovitý alebo polkruhový rám a z neho vychádzajúce dve paralelné ramená. Na vrchole oblúka je v ráme vsadená lamela, ktorá je vedená medzi ramenami, pričom sa postupne zužuje a na konci je dvakrát pravouhlo zahnutá. Prvýkrát sa kolmo odkláňa od smerovania ramien, druhým, kratším zahnutím pokračuje v ich smere. Pri hre sa drumbľa uchopí prstami ľavej ruky, pridrží sa k pootvoreným perám a pritlačí k hornému a dolnému radu zubov. Zahnutá špička lamely sa rozkmitá ukazovákom pravej ruky. Toto kmitanie, resp. vibrácia sa prenáša do ústnej dutiny, ktorá slúži ako rezonátor, pričom meniace sa znenie výsledného tónu ovplyvňuje najmä poloha jazyka a spôsob dýchania, teda narážania vzduchu na lamelu (Sachs 1940, 58). Intenzitu zvuku ovplyvňuje šírka štrbiny medzi lamelou a ramenami. V ústnej dutine sa zosilňujú určité tóny frekvenčného spektra nazývané tiež alikvotné tóny, pričom nástroj najlepšie znie v rozmedzí 4.–13. alikvotného tónu (Leng 1967, 63). Takto vymedzený tónový rozsah je dostatočný pre hru jednoduchých melódií durového, lýdického či mixolýdického charakteru (Elschek 2020, 80). Najdôležitejšou časťou nástroja i celého tónotvorného procesu je lamela, ktorá zároveň najrýchlejšie podlieha korózii, odpadá a u väčšiny nástrojov z archeologických nálezov absentuje.

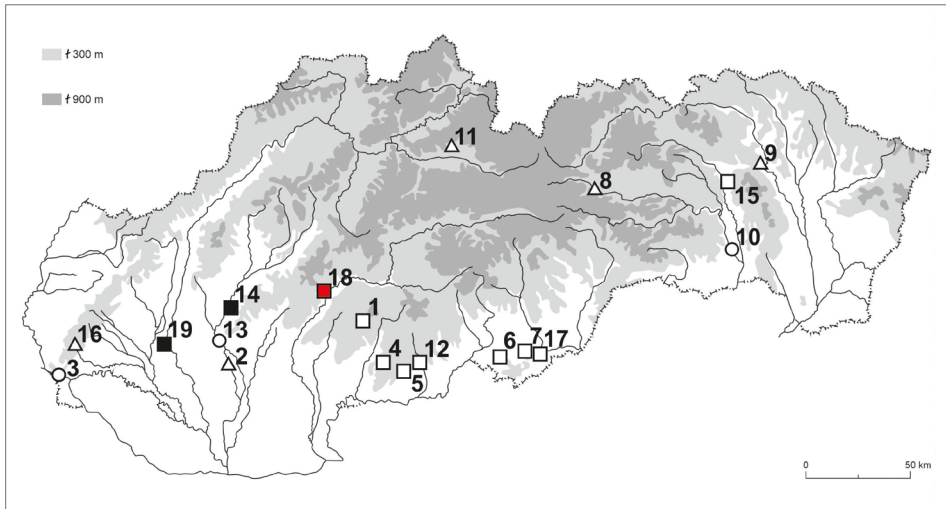
Pôvod drumble sa spája s juhovýchodnou Áziou, odkiaľ sa šírila smerom na sever a na východ, pričom na základe archeologických nálezov možno identifikovať dve vývojové etapy. Pre prvú sú charakteristické tzv. idioglotické nástroje vyrábané z organických materiálov ako napr. bambus, palmové drevo alebo slonovina, pričom rám i lamela sú zhotovené z jedného kusa materiálu (Sachs 1940, 58). Patria k nej aj najstaršie dokumentované nástroje pochádzajúce z Mongolska z obdobia 8.–4. storočia pred Kr. Druhú, novšiu etapu reprezentujú tzv. heteroglotické nástroje. Sú kovové, pričom rám i lamela sú vyrobené separátne. Najstaršie kovové drumble tejto konštrukcie pochádzajú z archeologických vykopávok z Japonska z obdobia okolo roku 1000 (Kolltveit 2006, 4), resp. dve drumble zo slovanského hradiska Ekimaucy z východného Moldavska sú datované do konca 9. storočia až prvej polovice 11. storočia (Fedorov 1954, 18, obr. 7). Prvý s istotou datovaný západoeurópsky nález nástroja pochádza zo severonemeckého hanzového mesta Lübeck z 12. storočia. Exempláre drumblí z 13. a 14. storočia z viacerých ďalších nálezísk (napr. Londýn, Amsterdam, hrad Epfenstein v Rakúsku a iné) ukazujú na rastúcu obľubu nástroja na európskom kontinente v období vrcholného stredoveku (Kolltveit 2009, 47). Hodnoverne doloženými centrami výroby drumblí v 16. storočí bol Moln v Hornom Rakúsku a Valsesia v severnom Taliansku, ktorých produkcia sa stala známou v celej Európe a v období od 16. do 19. storočia sa odhaduje na milióny kusov. Neutíchajúci záujem o drumble spôsobil zrod profesionálnej remeselnej výroby, ktorá i napriek diverzite použitých materiálov či technologických postupov viedla k postupnému štandardizovaniu vyrábaných typov (Kolltveit 2006, 48, 52, 84).

Typológia drumblí európskej proveniencie vychádza z viacerých atribútov. Jedným z nich je použitý materiál a jeho spracovanie. Kým rám mohol byť vyrobený zo železa, zliatin medi (Kolltveit 2006, 23) a zriedkavejšie aj z mosadze či striebra (Baines 1962, 34), lamela bola zhotovovaná takmer výlučne zo železa. Ďalšími dôležitými typologickými kritériami je tvar rámu a pomer dĺžky ramien k dĺžke rámu. Z nich vychádzajú aj dve najrešpektovanejšie typológie drumblí,

t. j. typológia W. Meyera a H. Oescha (1972, 219–221) a typológia G. Kolltveita (2006, 112–123). Tento autor zároveň načrtnol isté zovšeobecňujúce typologické znaky s akcentom na historický vývoj nástrojov. Pokiaľ ide o rám, pre nástroje z najstarších nálezov je typický rám v tvare vlasovej spony, úzkeho oválu alebo trojuholníka, kým drumble z nálezov neskorého stredoveku a včasného novoveku majú rám okrúhly, v tvare dlhého oválu alebo v tvare písmena D. Vychádzajú z spomínaných dĺžkových pomerov nástroje z najstarších nálezov majú krátky oblúkovitý rám a dlhé ramená, kým nástroje z nálezov neskorého stredoveku a včasného novoveku majú kratšie ramená v porovnaní s dĺžkou rámu.

Nálezy drumblí (nielen) z územia Slovenska

V rámci územia Slovenska (obr. 5) sa drumble objavujú prevažne pri výskume vrcholno-stredovekých až včasno-novovekých hradov: hrad Solivar, okres Prešov, jeden exemplár (Tomášová 1999, tab. VIII:9); hrad Sitno, okres Banská Štiavnica, najmenej dvadsať jedincov (Labuda 1999, obr. 7:4); Fiľakovský hrad, okres Fiľakovo, min. štyri drumble (Drenko 1981, 441; Kalmár 1959, 18, tab. XXIX; Tittonová 2018, 36); hrad Čabrad', okres Krupina, šesť exemplárov (Loydl a kol. 2022, 75, 76, obr. 57); Oponický hrad, okres Topoľčany, štyri drumble (Repka–Sater–Šimunková 2017, 195, obr. 13:5; ústna informácia D. Repka); Čebovce – Zelený hrad, okres Veľký Krtíš, jeden jedinec (Pilková–Šimončíčová Koňšová 2017, 159, 160, tab. I:12); hrad Širkovce-Kapla, okres Rimavská Sobota, jeden exemplár (Botoš 2015, 104, 108, tab. III:1); hrad Modrý Kameň, okres Veľký Krtíš, min. štyri drumble (Beljak a kol. 2020, 45, 96, obr. 33, 137), hrad Hodejov, okres

Obr. 5. Nálezy drumblí z územia Slovenska. Drumble vyrobené zo železa (prázdny symbol) a zo zlatiny medi (plný symbol). 1 – Ilja – hrad Sitno; 2 – Branč, časť Veľká Ves – Arkuš; 3 – Bratislava – stavba mosta SNP; 4 – Čabradský Vrbovok – hrad Čabrad'; 5 – Čebovce – Zelený hrad; 6 – Fiľakovo – Fiľakovo hrad; 7 – Hodejov – hrad Hodejov; 8 – Hrabušice – Marcelov hrad na Zelenej hore; 9 – Chmeľov – Zadáň Hura; 10 – Košice – Kováčska ulica; 11 – Liptovská Sielnica; 12 – Modrý Kameň – hrad Modrý Kameň; 13 – Nitra – Štefánikova ulica; 14 – Oponice – Oponický hrad; 15 – Prešov – hrad Solivar; 16 – Svätý Jur – hradisko Neštich; 17 – Širkovce – hrad Širkovce-Kapla; 18 – Revištské Podzámčie – hrad Revište; 19 – Sereď – Šintavský hrad. Štvorec – hradná lokalita; kruh – mestská lokalita; trojuholník – hrádok, tábor.

Abb. 5. Maultrommelfunde in der Slowakei. Aus Eisen (leere Symbole) und aus einer Kupferlegierung (gefüllte Symbole) gefertigte Maultrommeln. 1 – Ilja – Burg Sitno; 2 – Branč, Teilort Veľká Ves – Arkuš; 3 – Bratislava – Baustelle der Brücke des Slowakischen Nationalaufstandes; 4 – Čabradský Vrbovok – Burg Čabrad'; 5 – Čebovce – Burg Zelený hrad; 6 – Fiľakovo – Burg Fileck; 7 – Hodejov – Burg Hodejov; 8 – Hrabušice – Burg Marcelov hrad auf dem Berg Zelená hora; 9 – Chmeľov – Fundstelle Zadáň Hura; 10 – Košice – Kováčska-Straße; 11 – Liptovská Sielnica; 12 – Modrý Kameň – Burg Blauenstein; 13 – Nitra – Štefánikova-Straße; 14 – Oponice – Burg Apponitz; 15 – Prešov – Burg Solivar (Salzburg); 16 – Svätý Jur – Burgwall Neštich; 17 – Širkovce – Burg Širkovce-Kapla; 18 – Revištské Podzámčie – Burg Scharnowitz; 19 – Sereď – Burg Šintavský hrad. Quadrat – Burgenfundstelle; Kreis – städtische Fundstelle; Dreieck – Kastell, Lager.

Rimavská Sobota, jeden jedinec (ústna informácia A. Botoš; objavil G. Balaša v roku 1962). Ďalšie dve železné drumble z hradov(?) územia Slovenska uvádza G. Kolltveit (2006, 19) vo svojom katalógu nálezov pod číslami 826, 827. Ich bližší nálezový kontext nie je známy a objavené boli na blšom trhu vo Viedni, kde sa pri nich uvádzalo, že pochádzajú z archeologických výskumov hradov na Slovensku (Kolltveit 2006, 251–252).

Jedna drumbl'a pochádza aj z výšinného centra Neštich vo Svätom Jure, okres Pezinok (Vavák 2019, tab. 13:8), kde však nález drumble nie je možné stotožniť s existenciou hradiska vo veľkomoravskom období, ani s následným vrcholno-stredovekým hradom. Drumbl'a má pochádzať až z obdobia širšieho rozmedzia záveru stredoveku až novoveku, teda už po zániku sídla, ktorého miesto sa mohlo príležitostne využívať na ochranu obyvateľstva, sústredenie vojska, poľovačky, prípadne aj pastvu (Vavák 2019, 133).

Drumbl'a sa našla aj na opevnenom drevenom hrádku z 15.–16. storočia na Liptovskej Mare v Liptovskej Sielnici, okres Liptovský Mikuláš (Pieta 1980, 167, obr. 85:3) a ďalšia v opevnenej osade (tábor) z 15. storočia v Branči, časť Veľká Ves, poloha Arkuš, okres Nitra (Ruttkay–Cheben–Ruttkayová 1994, 231, 235, obr. 9:9). Z opevneného tábora bratříkov pochádza aj ďalšia drumbl'a, a to z Chmeľova, poloha Zadňa Hura, okres Prešov (Tomášová 2003, 207, 211, tab. III:6). Autorka spracovania materiálu z Chmeľova B. Tomášová (2003, 207), uvádza zároveň aj ďalšiu lokalitu s nálezom drumble, a to Marcelov hrad na Zelenej hore v Hrabušiciach, okres Spišská Nová Ves, ktorý bol taktiež dočasným sídlom bratříkov. Tento nález však samostatne publikovaný nie je.

Z urbánneho prostredia poznáme nález dvoch drumblí z podhradia Bratislavského hradu, ktoré sa našli pri výskume stavby mosta SNP (Polla 1979, 248, 249, 258, tab. XXXI:11; Brodňanová 2009, 173, obr. 2:3, 7) a jedna drumbl'a bola objavená pri deštrukcii domu na Kováčskej ulici v Košiciach (Rusnák 2009, 405, obr. 9:8). Ďalším nálezom drumble pochádzajúcej z mestského prostredia je nález zo Štefánikovej ulice v Nitre, ktorý sa nachádzal v spálenej vrstve datovanej autorkou výskumu do 16.–17. storočia (Stašíková–Štukovská 2001, 194).

Z hľadiska datovania vieme drumble zo slovenských lokalít najskôr zachytiť od 15. storočia. Jasnú časovú zaradenie poskytol výskum vrcholnostredovekej fortifikácie (15.–16. storočie) na Liptovskej Mare (Pieta 1980, 167). Dobré datovateľné sú aj obydlia (obydlie – objekt 66 s objavom drumble) s nálezmi mincí z 15. storočia v opevnenej osade v Branči (Ruttkay–Cheben–Ruttkayová 1994, 230–239), resp. objavené kovové nálezy z tábora bratříkov v Chmeľove, ktorý je datovaný do začiatku druhej polovice 15. storočia (Tomášová 2003, 206). S hornou hranicou datovania premiešaného horizontu do polovice 15. storočia sú časovo pomerne presne zaradené aj nálezy z deštrukcie objektu severného domu za františkánskym kostolom na Kováčskej ulici v Košiciach (Rusnák 2009, 405).

Na ostatných zmienovaných lokalitách je časový rámec výskytu drumblí širší, pretože tieto predmety pochádzajú hlavne z premiešaných odpadových vrstiev, ktoré obsahujú rôznorodé nálezy od vrcholného stredoveku až po novovek. V tomto ohľade výnimkou nie je ani nález z hradu Revište. Výnimočným ho však robí materiál, z ktorého bol vyhotovený.

V rámci vyššie uvádzaných exemplárov drumblí ani pri jednej nie je ako materiál uvádzaný farebný kov. Vychádzame teda z predpokladu, že ak nie je zmienené inak, ide o železné drumble. Výnimkou je nález z Oponického hradu, kde jedna drumbl'a zo štyroch je z farebného kovu – zliatiny medi (Repka–Jančiová 2020, 232, tab. XII:8). Nález však zatiaľ nie je publikovaný. Ďalší nepublikovaný nález drumble z farebného kovu (zliatina medi?) pochádza z výskumu Šintavského hradu v rokoch 1984 až 1992 (Plaček–Bóna 2007, 293). Predmet je vystavený v expozícii Mestského múzea v Seredi.

Nález drumble z hradu Revište sa zdal na prvý pohľad ako bronzový, avšak laboratórna analýza ukázala správne zloženie, t. j. že ide o zliatinu medi. Ako nález bronzovej drumble bol uvádzaný aj artefakt objavený v Patinciach (okres Komárno) na dunajskom brehu v polohe Čierny hon (Cheben 1987, 325, obr. 6:8). Už ale B. Brodňanová (2009, 173) poukázala na skutočnosť, že ide zrejme o fragment pochádzajúci zo skladacích váh. Bronzová drumbl'a je uvádzaná aj

z vnútorného dvora paláca v Budatíne v Maďarsku, kde sa uvádza, že je z premiešanej vrstvy od 14. storočia (Horváth 2016, 54, tab. XIV:4; 2016a, 149). Ani v tomto prípade však zrejme nebola realizovaná spektrálna analýza predmetu.

Na území Maďarska sa drumble okrem opevnených sídel – hradov (napr. hrad Visegrad: Fülön 1994, 109, 239; hrad Szuhogy-Csorbakő: Szörényi 2004, 280; hrad Bajcsa: Kovács 2002, 175) vyskytli aj na dedinách, resp. dedinských cintorínoch (Méri 1954, tab. XXXII:5, 6; Bálint 1938, tab. XXI:3).

Drumbľa vyrobená zo zliatiny medi bola objavená ako zberový nález aj pri Pfaffenhofene na hradnej ruine Hörtenberg, Dolné Rakúsko (Reithmair 2005, 56, Tafel 19:127). Zaradená je k typom Nijmegen podľa G. Kolltveita (2006, 71, 72), ktoré sú datované od 14. do 16. storočia. Uvádzané je zároveň, že hoci je masívnejšia ako tento typ, nie však natoľko aby mohla byť priradená k typu Stafford, ktorý je datovaný od 16. do 18. storočia (Kolltveit 2006, 72–73).

Drumblé v Čechách najnovšie zhodnotil T. Cymbalak (2023). Predstavil štyri drumblé z historického jadra Prahy, z toho tri železné datované od druhej polovice 13. storočia až do 16. storočia (Cymbalak 2023, 98–100, obr. 3). Najmenšia, štvrtá drumblá je zo zliatiny medi (vyše 70 hm. %) a zinku, t. j. je mosadzná a priradená k typu Damme podľa G. Kolltveita (2006, 54). Jej výskyt sa predpokladá v druhej polovici 16. storočia až prvej polovici 18. storočia (Cymbalak 2023, 101, 104, Tab. 1). Ďalšie dva železné exempláre spracované T. Cymbalakom (2023, 101, obr. 4) pochádzali z Moravy, pričom starší z nich je priamo z hradu Rokštejn a je datovaný do obdobia prestavby hradného areálu od druhej polovice 14. storočia až 15. storočia. Mladšia, novoveká drumblá bola objavená počas záchranného výskumu v Brne-Zábrdoviciach (Cymbalak 2023, 101). T. Cymbalak (2023, 102–104, obr. 5) do svojej štúdie zahrnul aj sedem drumblí z Dolného Sliezska v Poľsku. Päť z nich bolo objavených v historickom jadre Wroclawi, pričom tri železné sú datované na prelom 13. a 14. storočia, štvrtá železná od 14. storočia do novoveku a piata, datovaná do 15.–16. storočia, bola z najväčšou pravdepodobnosťou vyrobená zo zliatiny medi (Cymbalak 2023, 102, 103, obr. 5:e). Zaujímavá je aj drumblá z Wroclawi – ulica Szewska, ktorej vek bol stanovený do druhej polovice 13. až prvej polovice 14. storočia a na základe metalografickej analýzy bolo zistené, že rám drumblé bol vyrobený z ocele (Cymbalak 2023, 102, 103, obr. 5:f). Posledná zmienaná drumblá z poľského Sliezska pochádza zo stredovekého hradu Szczerba, 14. storočie až 1428 (Cymbalak 2023, 104).

Využitie drumblí a sociálny kontext

Vari žiaden hudobný nástroj nevyvoláva v európskej odbornej reflexii toľko rôznorodých názorov na jeho význam či využitie ako drumblá. Vo významných organologických dielach 16. a 17. storočia je prezentovaný temer ako plebejec v európskom inštrumentári, t. j. ako nástroj patriaci do „*musica irregularis*“ (Virdung 1511, reed. 1993), ako vulgárny nástroj (Praetorius 1619, reed. 1980) alebo ako nástroj lokajov (Mersenne 1635, reed. 1957). Na druhej strane na základe archeologických nálezov, vychádzajúc z ikonografických pamiatok a etnografických prameňov sa možno právom domnievať, že drumblá mala svojich priaznivcov, čomu zodpovedalo aj jej využitie. Odhliadnuc od šamanizmu, terapeutických procedúr či meditácií príznačných pre mimoeurópske kultúry a popri využívaní drumblé ako nástroja tanečnej hudby (v Škandinávii) bolo hranie na drumblí na európskom kontinente okrem iného prejavom dvorenia, resp. vyjadrovania citovej náklonnosti medzi mladými ľuďmi (Kolltveit 1960, 111; resp. Elschek 2020, 80), ale tiež súčasťou intímneho hudobného sveta, teda muzicírovania pre vlastné potreby. Univerzálnosť drumblé potvrdzuje aj skutočnosť, že sa vyskytuje rovnako v urbánnom ako rurálnom prostredí. Tento kontext významne rozširujú archeologické nálezy dokumentujúce, že drumblá bola tiež frekventovaným nástrojom v prostredí stredovekých a poststredovekých hradov. S ním sa spájajú viaceré úvahy o tom, či to boli vojaci ako členovia hradnej posádky, ktorí si hraním na drumblí krátili voľný čas (Kolltveit 2006, 84), alebo hral na nej napríklad niekto z pomocného personálu. Do istej miery tieto úvahy legitimizujú aj početné informácie o tom, že na drumblí často hrávali

ženy (Sárosi 1967, 24; resp. Elschek 2020, 80). Osobitný, ale nemenej významný svet predstavuje drumbl'a ako súčasť detského inštrumentára (Kurfürst 2002, 406).

Nezodpovedanou zostáva tiež otázka, kto tieto nástroje mohol vyrábať. V kontexte stredovekých historických a sociálnych pomerov na území dnešného Slovenska nemožno vylúčiť, že výrobou a distribúciou drumblí sa zaoberali putovní rómski kováči (Leng 1967, 64; Kunz 1974, 40–41; Repiszky 2001, 114), keďže kováčstvo (a hudobníctvo) sa stalo ich najvýznamnejším zamestnaním (Mann 2001, 9). Historické písomné pramene sa navyše explicitne zmieňujú o tom, že popri kutáčoch, kresadlách a klincoch rómski kováči tiež vyrábali drumble (Augustini ab Hortis 1775 [1995], 32).

Diskusia

Odhliadnuc od použitého materiálu, z ktorého je zhotovený rám drumble z archeologického výskumu na hrade Revište, jej ďalšie konštrukčné atribúty sa zhodujú s nástrojmi z iných nálezov z územia dnešného Slovenska a zároveň korešpondujú so širším odborným diskurzom spojeným s výskytom drumble na európskej pôde. Jedným z takýchto jednotiacich prvkov je napríklad lamela, ktorá síce na drumbli chýba, ale dokázateľne bola vyrobená zo železa ako najpoužívanejšieho materiálu na výrobu tejto časti nástroja. Okrem toho na základe chronologicko-typologického náčrtu G. Kolltveita (2006, 54) je drumbl'a z hradu Revište veľmi podobná typu Bruck, ktorý je radený na prelom stredoveku a novoveku s maximálnym výskytom do 16. storočia. Priamo tomuto typu ju však zaradiť nemožno, pretože nespĺňa kritérium maximálnej dĺžky nástroja do 40 mm (Kolltveit 2006, 60). Uvažovať by sme mohli ešte o type Damme, z ktorého je však známy len malý počet exemplárov a datované sú do včasného novoveku 16.–17. storočia, resp. s presahom do prvej polovice 18. storočia (Kolltveit 2006, 66; Cymbalak 2023, 101). Exemplár z Revišťa má však oválny rám, nie výrazný triangulárny, ktorý je pre typ Damme charakteristický.

V staršej typológii W. Mayera a H. Oesha (1972, 220) drumbl'u z Revišťa možno na základe trojuholníkového rámu zaradiť k typu D (Brodňanová 2009, 172; resp. Repiszky 2001, 123).

Drumbl'a z hradu Revište nie je prvým nálezom hudobného nástroja nájdeného na tomto hrade. Z výskumu v roku 2018 pochádza fragment kostenej zdobenej píšťale (Bóna a kol. 2021, obr. 13:11). Tieto dva predmety predstavujú jediné dva hudobné nástroje z hradného areálu a sú výnimočným hmotným dokladom trávenia voľného času a zábavy na lokalite. Zmienky o hudobných nástrojoch nenachádzame ani v inventárnych súpisoch z hradu (Gazdík 2014, 7–48). Je však pravdepodobné, že hudba bola bežnou súčasťou života na hrade. Drumbl'a bola nepochybne obľúbeným hudobným nástrojom posádky a hradných obyvateľov, ktorí si hraním krátili čas. Vysoký podiel nálezov z hradov a pevností (Kollveit 2006, 98–99), čomu zodpovedá aj stav z územia Slovenska, vychádza zo stavu bádania, resp. publikovania tohto typu artefaktov. Hranie na drumbl'u sa spája predovšetkým s obyčajným ľudom, služobníctvom. Drumbl'a bola obľúbeným hudobným nástrojom chudobných (Repiszky 2001, 128). Za preferenciu drumblí medzi ľudom stoja sčasti ich malé rozmery, a tak aj jednoduchý transport. Ďalšou výhodou je, že môže slúžiť ako hudobný nástroj pre jednotlivca, ale aj skupinu. Vhodným ikonografickým prameňom je v tomto kontexte drevorez z rokov 1515–1518 od Hansa Burgkmaira staršieho. Ide o rozsiahle zobrazenie triumfálneho sprievodu cisára Maximiliána I. (*Der Triumphzug Kaiser Maximilians*), ktorý mal byť dlhý 54 metrov (Zöhl 2015). Na drevoreze je vyobrazený aj voz s hudobníkmi (dvoranmi), z ktorých jeden hrá na drumbl'u (Zolnay 1977, 334). Ide zároveň o dôkaz, že drumble v neskorom stredoveku mali svoj význam a postavenie.

Záver

Z hradu Revište sme analyzovali nález medenej drumble, ktorá sa v roku 2021 našla v priestore bránovej budovy na rozhraní severného a južného predhradia. V rámci analýzy artefaktu sa nám podarilo spoľahlivo určiť surovinu – zliatina medi, z ktorej bol artefakt vyrobený. Samotná

lamela, ktorá sa však nezachovala, bola zo železa. Poukázali sme na analogické jedince známe na sklonku stredoveku a začiatku novoveku v Strednej Európe. V kontexte nálezov drumblí zaujal nález z hradu Revište použitým materiálom, svojím tvarom a možným dekorom. Na tomto základe je možné sa domnievať, že predmet pochádza z krajín severozápadnej Európy, kde sú podobné formy drumblí bežné. Presnú analógiu sa však dohľadať nepodarilo. Otázkou ostáva, akým spôsobom sa dostal tento nástroj až na hrad Revište. Jednou z možných interpretácií je, že sa sem dostal spolu s vojakmi pôsobiacimi aj na území dnešného stredného Slovenska počas protitureckých vojen, alebo ho preferovalo služobníctvo, vrátane muzicírovania žien. Zároveň je možné, že ide o exemplár, ktorý nevznikol v rámci série vo výrobných centrách, odkiaľ pochádza väčšina neskorostredovekých a novovekých drumblí, čo vyzdvihuje výnimočnosť nálezu. Záverom si preto dovoľíme vysloviť úvahu o miestnej produkcii analyzovaného hudobného nástroja, čoho dokladom môže byť možné zdobenie rámu drumble v spodnej časti do cik-cak vzoru, ktoré je zatiaľ bez analógií, ako aj doklady kovolejárstva na hrade Revište (Bóna a kol. 2021, 88).

Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0063. / This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-17-0063.

Literatúra

- AUGUSTINI AB HORTIS, S., 1995 [1775]: Cigáni v Uhorsku. O dnešnom stave, zvláštnych mravoch a spôsobe života, ako aj o ostatných vlastnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku – Von den heutigen Zustände, sonderbaren Sitten und Lebensart, wie auch von den übrigen Eigenschaften und Umständen der Zigeuner in Ungarn. Bratislava.
- BAINES, A., 1962: Musikinstrumente. Die Geschichte ihrer Entwicklung und ihrer Formen. München.
- BÁLINT, A., 1938: A kaszaperi középkori templom és temető, Dolgozatok 14, 139–183.
- BELJAK, J., a kol. 2020: Výskum a obnova hradu Modrý Kameň 2013–2019. Modrý Kameň.
- BIALEKOVÁ, D., 1984: K problematike veľkomoravského hudobného inštrumentára z hľadiska archeologických nálezov na Slovensku. In: Zborník prác Ľudmile Kraskovskej k životnému jubileu (Studeníková, E.–Zachar, L., edd.), 196–210. Bratislava.
- BÓNA, M., 2017: Stavebné aktivity Dóczyovcov a Lipcheyovcov na hradoch Revište, Šášov a Lupča. In: Wenzel, G., Boje dolnouhorských banských miest s Dóczyovcami z Veľkej Lúče 1494–1548 (preklad T. Lengyelová), 75–103. Modra.
- BÓNA, M., a kol., 2014: Bóna, M.–Barta, P.–Ragač, R.–Pivko, D., Výsledky doterajšieho výskumu hradu Revište – Die bisherigen Forschungsergebnisse von Burg Revište, AH 39, 563–579.
- BÓNA, M., a kol., 2021: Bóna, M.–Debnár, P.–Jančiová, B.–Maliniak, P.–Mazúr, R., Hrad Revište – Revište Castle. In: Stredoveké hrady na Strednom Pohroní – Medieval Castles in central Hron region (Beljak Pažinová, N., ed.), 65–92. Nitra.
- BOTOŠ, A., 2015: Archeologický výskum na zaniknutom hrade Širkovce-Kapla (okres Rimavská Sobota) – Die archäologische Grabung auf der wüsten Burg Širkovce-Kapla (Bezirk Rimavská Sobota), AH 40, 99–113. <https://doi.org/10.5817/AH2015-1-6>
- BRODŇANOVÁ, B., 2009: Drumbl'a v archeologických nálezoach, ZbSNM LIII – Archeológia 19, 171–178.
- CYMBALAK, T., 2023: Brumle – malý svědek hudební kultury a každodenního života ve středověku a raném novověku mezi archeologickými nálezy, Staletá Praha 39, č. 2, 96–118. <https://doi.org/10.56112/sp.2023.2.05>
- DRENKO, Z., 1981: Fiľakovský hrad – Burg Fiľakovo, AH 6, 437–442.
- ELSCHEK, O., 2020: Slovenské ľudové hudobné nástroje včera a dnes. Rukoväť európskych ľudových hudobných nástrojov. Bratislava.
- FEDOROV, G. B., 1954: Itogi trechletnich rabot v Moldaviji v oblasti slavjano-russkoj archeologii, Kratkije soobščenija instituta istoriji material'noj kul'tury (KSIIMK) 56, 8–23.

- FÜLÖN, A., 1994: A kápolna és az északkeleti palota fémleletei. In: A visegrádi királyi palota kápolnája és északkeleti épülete. Visegrád régészeti monográfiái 1 (Buzás, G., ed.), 238–240. Visegrád.
- GARDAVSKÝ, Z., 1972: Předběžný průzkum hradů stredoslovenského kraje – hrad Revište. Rkp. uložen v archíve Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici, sign. A 518.
- GAZDÍK, K., 2014: Hrad a panstvo Revište. In: Vox discipuli historiae IV (Hasarová, Z.–Mikulášová, A.–Palárik, M., edd.), 7–48. Nitra.
- HORVÁTH, V., 2016: Színesfém leletek a 14.–17. századi budavári palotából – Non-ferrous metal finds from the 14–17th century Buda Castle in Hungary. Unpublished MA Thesis. Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest. Budapest.
- 2016a: Színesfém leletek a 14.–17. századi budai királyi palotából – Non-ferrous metal findings from the 14th–17th century Royal Palace of Buda, Budapest Régiségei 49, 145–166.
- CHEBEN, I., 1987: Výsledky záchranného výskumu v Patinciach, ŠZ AÚ SAV 23, 307–329.
- KALMÁR, J., 1959: A Füleki (Fiľakovo) vár XV.–XVII. századi emlékei. Régészeti Füzetek 2/4. Budapest.
- KOLLTVEIT, G., 2006: Jew's Harps in European Archaeology. Oxford. <https://doi.org/10.30861/9781841719313>
- 2009: The Jew's Harp in Western Europe: Trade, Communication, and Innovation, 1150–1500, Yearbook for Traditional Music 41, 42–61. <https://doi.org/10.1017/S0740155800004136>
- KOVÁCS, Gy., 2002: Bajcsa-vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében. Zalaegerszeg.
- KUNZ, L., 1974: Die Volksmusikinstrumente der Tschechoslowakei. Teil 1. Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente. Ser. 1. Band 2. Leipzig.
- KURFÜRST, P., 2002: Hudební nástroje. Praha.
- LABUDA, J., 1999: Pozoruhodné nálezy z hradu na Sitne pri Banskej Štiavnici – Beachtenswerte Funde aus der Burg in Sitno bei Banská Štiavnica, AH 24, 217–230.
- LENG, L., 1967: Slovenské ľudové hudobné nástroje. Bratislava.
- LOYDL, A., a kol., 2022: Hrad Čabraď. Klenot Krupinskej planiny. Železná Breznica.
- MAYER, W.–OESCH, H., 1972: Maultrommelfunde in der Schweiz. In: Festschrift Arnold Geering zum 70. Geburtstag (Ravizza, V., ed.), 211–230. Bern.
- MENCLOVÁ, D., 1973: Príspevok k typológii hradov, zámkov a kaštieľov na Slovensku. In: Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku (Pisoň, Š., ed.), 397–446. Bratislava.
- MÉRI, I., 1954: Beszámoló a tiszalökrázompusztai és türkeve-mórici ásatások eredményéről II, Archaeologiai Értesítő 81, 138–154.
- MERSENNE, M., 1957 [1635]: Harmonie Universelle. The Book on Instruments. The Hague.
- PIETA, K., 1980: Výskum v Liptovskej Sielnici – Liptovskej Mare v roku 1979, AVANS 1979, 167–169.
- PILKOVÁ, L.–ŠIMONČIČOVÁ KOÓŠOVÁ, P., 2017: Predmety každodennej potreby z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš), ZbSNM LXI – Archeológia 27, 153–161.
- PLAČEK, M.–BÓNA, M., 2007: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava.
- POLLA, B., 1979: Bratislava – Západné suburbium. Výsledky archeologického výskumu. Bratislava.
- PRAETORIUS, M., 1980 [1619]: The Syntagma Musicum. Vol. two: De Organographia. First and second parts. New York.
- REITHMAIR, T., 2005: Leben auf Hörtenberg. Begleitheft zur Sonderausstellung im Fasnacht- und Heimatmuseum Noafhaus Telfs. Nearchos Sonderheft 12. Innsbruck.
- REPISZKY, T., 2001: Egy kis dorombológia. In: Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia III. Pest Megyei Múzeumi Füzetek. Új sorozat 6 (Korkes, Zs., ed.), 107–141. Szentendre.
- REPKA, D.–JANČIOVÁ, B., 2020: Oponice, okres Topolčany, „Oponický hrad“, parcela č. 630, k. ú. Oponice. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu č. V-KARCH 01/2020/Rep, Nitra.
- REPKA, D.–SATER, P.–ŠIMUNKOVÁ, K., 2017: Archeologické nálezy z Oponického hradu, ŠZ AÚ SAV 62, 181–206.
- RUSNÁK, R., 2009: Novšie nálezy stredovekých kovových predmetov z Košíc – Die neusten Funde mittelalterlicher Metallgegenstände aus Košice, AH 34, 393–407. doi: <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140818>

- RUTTKAY, M.–CHEBEN, I.–RUTTKAYOVÁ, J., 1994: Výskum stredovekého opevneného sídliska v Branči-Veľkej Vsi – Untersuchung der mittelalterlichen befestigten Siedlung in Branč-Velká Ves (Slowakei), AH 19, 229–241.
- SACHS, C., 1940: *The History of Musical Instruments*. New York.
- SÁROSI, B., 1967: *Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente. Die Volksmusikinstrumente Ungarns*. Leipzig.
- SCHRÖDER, K., 1888: Három várom felvétele, Körmőczbányai m. k. állami förealiskola értesítője, 3–31.
- STAŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D., 1980: Hudobné nástroje v kultúre západných Slovanov v 9. storočí – Musikinstrumente in der Kultur der Westslawen im 9. Jahrhundert. In: IV. medzinárodný kongres slovenskej archeológie, Sofia 15.–22. septembra 1980 (Chropovský, B., ed.), 160–165. Nitra.
- 1981: K problematike stredoeurópskych aerofónov 7.–13. storočia, SIArch XXIX, 393–424.
- 1994: Nichtmetallene Idiophone in der Urzeit und im Frühmittelalter in Mitteleuropa. In: *SONS Originels – Préhistroire de la Musique Actes du colloque de musicologie 11.–12.–13. Décembre 1992* (Otte, M., ed.), 67–76. Liège.
- 2001: Záchraný výskum v Nitre na Štefánikovej ulici, AVANS 2000, 194.
- SZÖRÉNYI, G., 2004: A szuhogy-csorbaköi vár kutatása, A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 43, 231–320.
- TITTONOVÁ, V., 2018: Archeologické výskumy a nálezy v katastri obce Fiľakovo. In: *Zborník zo stretnutia priateľov regionálnej histórie. Hradište IV* (Šesták, M., ed.), 32–38. Lučenec.
- TOMÁŠOVÁ, B., 1999: Nálezy z hradu Solivar, *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia* 2, 169–192.
- 2003: Nálezy z bratrickeho tábora v Chmelove, *Východoslovenský pravek* 6, 205–211.
- VÁLINÉ POGÁNY, J., 2000: *Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérései 1869–1890*. Budapest.
- VAVÁK, J., 2019: Pevnosť v Malých Karpatoch. Vznik, význam a úloha výšinného centra vo Svätom Jure. Pezinok.
- VIRDUNG, S., 1993 [1511]: *Musica Getuscht: A Treatise on Musical Instruments*. Cambridge.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511518324>
- ZOLNAY, L., 1977: *A magyar muzsika régi századaiból*. Budapest.
- ZÖHL, C., 2015: Maximilians große Buchprojekte und Bildprogramme und ihre Planungsstadien. In: *Goldene Zeiten. Meisterwerke der Buchkunst von der Gotik bis zur Renaissance. Katalogband zur Ausstellung in der Österreichischen Nationalbibliothek vom 20. November 2015 bis 21. Februar 2016* (Fingernagel, A.–Schmidthaler, U., edd.), 101–109. Luzern.

Zusammenfassung

Geschichte einer Maultrommel aus Kupfer von Burg Scharnowitz (Mittelslowakei)

Die Burgruine Scharnowitz (Abb. 1) befindet sich in der Mittelslowakei am rechten Ufer des Flusses Gran nördlich der Stadt Žarnovica (Scharnowitz) oberhalb der Gemeinde Revištské Podzámčie (Schlossdorf). Seit der Grabungssaison 2015 wird vom Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften (SAV) in Nitra eine archäologische Grabung durchgeführt. Burg Scharnowitz (Bóna a kol. 2021, 68–70) besteht aus drei Hauptteilen: aus der oberen Burg und zwei Vorburgen (Abb. 2). Die Burg entstand spätestens Anfang des 14. Jahrhunderts (Bóna a kol. 2021, 66–68), und ihr Untergang findet u.a. in einer detaillierten Beschreibung der Grundherrschaft aus dem Jahr 1801 Erwähnung, aus der wir erfahren, dass die Burg bereits über hundert Jahre unbewohnt gewesen und zu einer Ruine geworden sei (Bóna–Barta–Ragač–Pivko 2014).

Von Burg Scharnowitz wird hier eine Maultrommel aus Kupfer vorgestellt, die im Jahr 2021 im Bereich des Torgebäudes an der Grenze der nördlichen und südlichen Vorburg gefunden wurde. Die Entstehung des Torgebäudes wird in die Zeit der Frührenaissance gelegt

(Bóna–Barta–Ragač–Pivko 2014, 563–579). Die westliche Vorderseite der Ostmauer des Torgebäudes wurde in Form eines Grabungsschnittes (Maße: 2 × 0,6 m) freigelegt, der im südlichen Teil an einem Hang unter einem hervorspringenden Felsen gelegt wurde (Abb. 3). Dort wurde eine deutliche dunkle Kulturschicht erfasst, die eine Fülle überwiegend aus dem 16. und 17. Jahrhundert stammender archäologischer Funde enthielt. Gerade dort befand sich auch die Maultrommel aus Kupfer. Der Rahmen der Maultrommel (Abb. 4) hat sich erhalten und ist 4,58 cm lang, 2,3 cm breit, hat eine maximale Rahmenstärke von 0,51 cm und ein Gewicht von 8 g. Das Artefakt besteht aus einer Kupferlegierung (mit Spektrometer festgestellt). Es hat eine ovale asymmetrische Form des Bogens, an dessen Unterseite sich eine schmale zickzackartig geförmte Rippe befindet. Was die Rippe betrifft kann auch nicht ausgeschlossen werden, dass das Blech infolge einer Beschädigung zickzackartig gebogen wurde. Am Scheitelpunkt des Bogens sind am Rahmen in einer Vertiefung Spuren von der Befestigung einer Eisenlamelle erhalten geblieben. Vom Rahmen gehen zwei sich verjüngende Bügel mit rhomboidförmigem Querschnitt aus, die undeutliche Spuren einer Endbearbeitung des Gussrahmens mit einer Feile aufweisen. Aufgrund einer chronologisch-typologischen Skizze von G. Kolltveit (2006, 54) ist die Maultrommel von Burg Scharnowitz dem Typ Bruck sehr ähnlich, der der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit zugeordnet wird und höchstens noch im 16. Jahrhundert vorkommt. Jedoch kann sie insofern gerade diesem Typ nicht zugeordnet werden, da sie das Kriterium einer Maximallänge von bis zu 40 mm nicht erfüllt (Kolltveit 2006, 60). In der älteren Typologie von W. Mayer und H. Oesh (1972, 220) kann die Maultrommel von Scharnowitz aufgrund ihres dreieckförmigen Rahmens dem Typ D zugeordnet werden (Brodňanová 2009, 172, bzw. Repiszky 2001, 123).

Das Spielen der Maultrommel war auf dem europäischen Kontinent unter anderem eine Ausdrucksform des Hofmachens, bzw. unter Jugendlichen Gefühlsneigungen zum Ausdruck zu bringen (Kolltveit 1960, 111, bzw. Elschek 2020, 80), aber auch um für den Eigenbedarf zu musizieren. Die Universalität der Maultrommel wird auch durch die Tatsache bestätigt, dass sie sowohl in städtischer als auch in ländlicher Umgebung vorkommt. Sehr häufig fand die Maultrommel auch in der Umgebung mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Burgen Verwendung (Abb. 5).

Damit verbunden sind auch mehrerlei Überlegungen darüber, ob es Soldaten oder Mitglieder der Burgbesatzung waren, die sich mit dem Maultrommelspiel die Zeit verkürzten (Kolltveit 2006, 84), oder ob beispielsweise vom Hilfspersonal jemand auf ihr gespielt hat. Häufig spielten auch Frauen die Maultrommel (Sárosi 1967, 24; bzw. Elschek 2020, 80), eine eigene Welt stellt die Maultrommel als Bestandteil des Kinderinstrumentariums dar.

Hinsichtlich der Datierung lassen sich Maultrommeln an slowakischen Fundstellen frühestens ab dem 15. Jahrhundert belegen.

Es bleibt die Frage offen, wie dieses Instrument auf die Burg Scharnowitz gelangte. Womöglich zusammen mit Soldaten, die während den Kriegen gegen die Türken auch auf dem Gebiet der heutigen Slowakei kämpften, oder sie waren eine Vorliebe der Dienerschaft, einschließlich musizierender Frauen. Gleichzeitig ist möglich, dass es sich um ein Exemplar handelt, das nicht aus einer Serie eines der Produktionszentren entstand, aus denen die meisten spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Maultrommeln stammten, was die Außergewöhnlichkeit des Fundes hervorhebt. Die Maultrommel konnte auch ein städtisches Produkt gewesen sein, wofür die zickzackartige Verzierung der Maultrommel am unteren Teil ihres Rahmens möglicherweise ein Beleg sein könnte, die bislang keine Analogie hat. Ebenso wenig gibt es Belege dafür, dass auf Burg Scharnowitz eine Metallgießerei betrieben worden wäre (Bóna a kol. 2021, 88).

Die vorliegende Arbeit wurde von der Förderagentur für Forschung und Entwicklung auf Grundlage des Vertrages Nr. APVV-0063-17 Vita intra muros – interdisziplinäre Erforschung mittelslowakischer Burgen gefördert.

Mgr. Peter **Debnár**, Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, Vysunuté pracovisko vo Zvolene, Štúrova 2, 960 01 Zvolen, Slovenská republika, *peter.debnar@savba.sk*, ORCID 0000-0001-8728-6985

prof. PaedDr. Bernard **Garaj**, CSc., Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 01 Nitra, Slovenská republika, *bgaraj@ukf.sk*, ORCID 0000-0002-8740-6761

prof. PhDr. Noémi **Beljak Pažinová**, PhD., Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 01 Nitra, Slovenská republika, *nbpazinova@ukf.sk*, ORCID 0000-0001-9743-9789

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.